

„Vakarų ekspresas“, 2020-12-12

Bronė Buivydaitė – motės jūros išliūliuota

Lionė LAPINSKIENĖ



Bronė Buivydaitė per savo 85-erių metų sukaktį pasipuošė tautiniais rūbais ir didžiule, jaunystės metais Palangoje nusipirkta sege. Anykščiai, 1980 m.

Nuotraukos iš Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus fondų.

Pirmoji moteris lietuvė, išleidusi eilėraščių rinkinį, buvo rašytoja Bronė Buivydaitė. Tyrų Dukters slapyvardžiu pasirašyta jos knygelė „Vasaros šnekos“ pasirodė 1921 m. Kaune. Įdomu, kad joje iš Anykščių kilusi rašytoja pristato save kaip iš neapibrėžtų tolių ateinančią mitinę, motės jūros išliūliuotą būtybę.

Gruodžio 8 d. minimos 125-osios B. Buivydaitės gimimo metinės – gera proga naujai pažvelgti į vieną kitą šios kūrėjos gyvenimo faktą. Juo labiau kad jų esama tikrai įdomių ir susijusių su Klaipėdos kraštu.

Pirmoji ir vienintelė

Nelengva šiandien tiksliai pasakyti, kiek dar kartų, kalbėdami apie B. Buivydaitę ir jos žingsnius į lietuvių literatūros, kultūros ir visuomeninio gyvenimo istoriją, galėtume pridėti epitetą „pirmoji“. Kai kuriais atvejais – ir vienintelė.

1920 m. sausio mėnesį Tilžėje išspausdintame „Vilkolakio“ draugijos vienkartiniam literatūros ir dailės almanache „Dainava“ greta savo kūrybą, vertimus ar analitinius straipsnius pateikiančių Balio Sruogos, Fausto Kiršos, kun. Mykolo Vaitkaus, Adomo Galdiko, Pauliaus Galaunės ir kitų vyrų matome ir kelis Tyrų Dukters eilėraščius.

Šis jaunos Skuodo progimnazijos lietuvių kalbos mokytojos (čia ji dirbo 1918 11 11–1920 07 01) literatūrinis debiutas atvėrė B. Buivydaitei naujų galimybių XX a. 3 ir 4 dešimtmečiuose įsisukti į literatūrinį Kauno, Panevėžio, Tauragės ir kitų miestų gyvenimą.

Pažymėtina, kad B. Buivydaite buvo ir vienintelė savo eilėraščius pristatanti moteris Kazio Binkio sudarytoje naujosios poezijos antologijoje „Vainikai“. 1921 m. išleista antologija buvo jaunos, modernios pomaironinės kartos rašytojų kūrybinių ieškojimų rezultatas.

Įdomus faktas, kad 1924 m. liepą „Klaipėdos žinios“ išspausdino konkursui pateiktą Bronės slapyvardžiu pasirašytą baladę „Dusios ežeras“. Liaudies padavimo siužetą turinti eiliuota B. Buivydaite „Dusia“ buvo pirmoji baladė, kurią sukūrė moteris. Dusia – vienas gražiausių gamtos perlų šiandieninėje Lazdijų rajono teritorijoje, Dzūkijoje. Kiek netikėta, kad pajūrio laikraštis spausdino ne savo kraštiečio kūrinį, pasakojantį apie visai kito regiono – Dzūkijos – objektą. Bet tam buvo pagrindo.



Bronė Buivydaite su Stase Tallat-Kelpšaitė Palangoje 1918 m. vasarą.



Bronės Buivydaitės draugė Adelė Nezabitauskaitė 1918 m. – būsimoji „Traviatos“ Violeta...

Lemtingos pažintys

1920–1921 metai Lietuvos kultūros gyvenime minimi kaip išskirtinio tautinio ir dvasinio pakilimo laikmetis. Be visuomenę sudominusios „Vilkolakio“ draugijos, nuo 1920 m. Kaune sėkmingai veikė Aukštieji kursai, kurie 1922 m. tapo Lietuvos universitetu. Formavosi akademinio jaunimo žiedas. 1920 m. duris atvėrė Valstybės teatras, parodytas pirmasis „Traviatos“ spektaklis...

Jame Violetos ariją dainavo B. Buivydaitės draugė Adelė Nezabitauskaitė-Galaunienė. Tuo metu Veiveriuose gyvenusi B. Buivydaitė savaitgaliais dažnai lankydavosi Kaune pas draugę, džiaugėsi jos sėkme. Būtent Adelė Bronę supažindino su Lietuvos kariuomenėje tarnaujančiu Kazimieru Viktoru Banaičiu, ryžtingai žengiančiu į muzikinio pasaulio erdves.

Nedidutė gražuolė Buivydaitė bendraamžiui labai patiko (Adelė Nezabitauskaitė jau buvo ištėkėjusi). Visa trijulė turėjo apie ką pasikalbėti, padiskutuoti. Tose diskusijose gimė graži prasminga idėja – sukurti lietuvišką, savu siužetu paremtą operą. Palangą išimylėjusi B. Buivydaitė pasiūlė operai legendą apie Jūratę ir Kastytį.

Trijulė sutarė, kad Bronė sukurs operai „Jūratė ir Kastytis“ libretą, Kazimieras parašys muziką, o Adelė kada nors atliks Jūratės ariją scenoje. Bronė gyveno su šia mintimi, šį tą bandė kurti, užrašinėti, bet 1922 m. Kazimieras išvyko kelerių metų studijoms į Vokietiją.

1925 m. B. Buivydaitė atvyko į Panevėžio mokytojų seminariją ir paniro į kultūrinį intelektualų šio miesto gyvenimą, ne mažiau įdomų ir turiningą nei Kaune. 1927 m. ji ištėkėjo už istoriko Juozo Mičiulio. Įprasta darbo ir šeimos rutina nesugniuždė B. Buivydaitės. Ji ir toliau kūrė eilėraščius, pjeses vaikams ir jaunimui, rašė libretus Mykolo Karkos operetėms, abu kartu jas režisavo.

Operos premjera po 50 metų

Vieną 1929 m. vasaros dieną rašytoja nusprendė atsisakyti mokytojos duonos, nes norėjo sudaryti pirmąją Lietuvoje moterų kūrybos antologiją. Idėja, kaip tikrai reikalingą, palaikė Bronės mokytoja, didysis gyvenimo autoritetas Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė ir Panevėžyje gyvenanti rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (ši parašė ir įvadą).

Antologija „Aukštyn“, skirta Vytautui Didžiajam pagerbti, išleista buvo 1930 metais Kaune. Tai, pasak sudarytojos, buvo Lietuvos moterų, 12-os rašytojų, vainikas, kuris suvienijo kelių kartų kūrėjas. Tarp jų ir žemaičių moterų literatūrinę elitą – Žemaitę, Lazdynų Pelėdą ir Šatrijos Raganą.

Šio almanacho sėkmė lėmė dar didesnę B. Buivydaitės norą nerti į literatūros vandenį. Iki 1934 m. ji tapo žinoma kaip autorė, išbandžiusi įvairius literatūrinius žanrus. 1934-aisiais pasirodė pirmasis jos romanas lietuvių literatūroje mokyklų gyvenimo tema „Atversti lapai“. 1936 m. rašytoja už apysaką „Auksinis batelis“ buvo įvertinta „Sakalo“ leidyklos III premija.

Nors ir ištėkėjusi už kito, B. Buivydaitė nepamiršo operos apie Jūratę ir Kastytį libreto. Gyvenimo vingiai rašytoją nubloškė į Tauragę, vėliau į Alytų. Su sielos broliu K. V. Banaičiu ji kartais susitikdavo ar susirašydavo laiškais, kuriuose diskutuodavo apie operą.

1944 m. vasarą Kazimieras pasitraukė į Vakarus, po to – į JAV. Laiškai tapo retesni, tačiau Bronė žinojo, ką ir kaip operai rašo bičiulis, siūlė pataisas... Opera buvo pabaigta tik apie 1955 m. 1963 m. gruodį K. V. Banaitis mirė.

Vis dėlto 1970 m. JAV lietuvių rūpesčiu Čikagos scenoje opera „Jūratė ir Kastytis“ buvo pristatyta, o 1972 m. kūrinys išleistas ir atskira knyga. Anykščiuose nuo 1948-ųjų gyvenanti B. Buivydaitė, tada jau buvo beveik apakusi, tačiau glaudė knygą prie širdies ir nuoširdžiai džiaugėsi.